

« zurück blättern vor »

HALSZTUK subst. m., ab 1689; auch *alsztuch*, *alsztuk*, *halstuch*, *halstuk*, *halsztuch*, *halstug*; 'breite Krawatte; ein Tuch, das um den Hals getragen wird; billiger, unbequemer Schal' – 'szeroki krawat; chustka wiązana na szyi; tani, niewygodny szal': 1689 Ern. 1102, L o 1690 Wojna Comp 168, Puz *Hálfztuk*. o 1690 WojnaInst 168, Sp17 *Halftztuch Hálfztuk*. o 1773 Piotr.Satyr 65, DOR *Peruka z gniadej kobyły włosa i czarność alsztuka nie pranego od roku pana nie wydadzą, który by nad uczciwym miał człowiekiem władzą*. o 1769–1777 Zab.7 133, L *Mocno szyję halsztukiem ściągali, aby się słusznieszemi wydawali*. o (vor 1792) 1951 Kit.Opis 367 *halsztuk na szyi czarny, rzemienny, sprzączką z tyłu zapięty*. o 1830 GWar 862, NOWO *Podaie do wiadomości powszechney, że w dniu 26 Kwietnia (...) odbywać się będzie in minus licytacya na dostawę potrzebnych w roku bieżącym artykułów dla oporządzenia Straży Policzyney Miasta Stołecznego Warszawy, a mianowicie: (...) rawentuchu (...), halsztuchów (...), feldcechów*. o (1826–1837) 1963 Magier 221 *Do takiego stroju, który Francuzi zwali 'habit habillé', należało miećna szyi zapinany w tylna sprzączkę batystowy halsztuk, czyli krawat*. o (1840) 1949 Słow.Listy I 95, DOR *Nie widziałem tu elegantów tak jak u nas, z połkniętym kijem, z nakrochmalonym halsztuchem*. o 1848 Groza Wład.I 135, DOR *Któż to przeciska się w pertowym redyngocie, z bakenbardami starannie ułożonymi, w ślicznym halsztuchu*. o (1849–1851) 1874 CHODŹ s.v. *Stock: Stock [...]* *alsztuch wojskowych*. o (1873) 1953 Lam Głowy 525 *[jegomość]* *na kształt ogromnej tyki od chmielu, na której by fantazja chmielarza zawiesiła tabaczkowy długi surdut i także, ale krótkie, pantalon*. *[...]* *Na szyi miał ogromny biały halsztuk*. o 1896 Tetm.Książd Piotr 15 *Pan Dziegielewski nosił na codzień czarny halsztuk na szyi, długi tabaczkowy surdut, kamizelkę w centki i pasiaste spodnie*. o 1898 Co mówi I 17, WIECZ *Ja ci go za halstug i wymeldowuje za bramę*. o (†1912) 1948–1952 Prus Now. III 16, DOR *Na szyi nie nosił chustki, tylko halsztuch*. o [LBel.] (1918) 1930 Strug Chim. I 224, DOR *W pelerynach, z szyciami omotanymi pod same uszy w czarne halsztuki – przemykali się samotnie*. o [arch.] (1919) 1920 Boy Flirt I 65, DOR *Skopowano wiernie z kostiumologii fryzury panien, rajtroczki Gustawa, halsztuki Albina; słowem, każda figura mogła powędrować prosto do muzeum*. – (SŁA), TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR (daw.) sowie TR 1744 s.v. *cravate*). ◇ **Var:** *alsztuch* subst. m., [hapax] (1849–1851) 1874 CHODŹ s.v. *stock* – TR, L, SWIL, SW (m.u.); *alsztuk* subst. m., [hapax] 1773 Piotr.Satyr 65, DOR – L, SW (m.u.), DOR (daw.); *halstuch* subst. m. – SWIL, SW (m.u.); *halstuk* subst. m. – SWIL, SW (m.u.); *halsztuch* subst. m., 1830 GWar 862, NOWO o [LBel.] (†1912) 1948–1952 Prus Now.III 16, DOR –

SWIL, SW (m.u.), DOR (daw.) sowie TR 1744 s.v. *cravate*; *halsztuk* subst. m., 1690 Woyna Comp 168, PUZ ◦ [LBel.] (1919) 1920 Boy Flirt I 65, DOR – (SLA), L, SW, LSP, DOR; *halstug* subst. m., [hapax] 1898 Co mówi I 17, WIECZ. ◊ **Etym:** nhd. *Halstuch* subst. n., ‘Tuch, das um den Hals getragen wird’, GRI. ◊ **Konk:** *apaszka* subst. f., bel. seit 1934, DOR, zuerst geb. LSP; *krawat* subst. m., bel. seit vor 1744, TR, zuerst geb. TR. ◊ **Der:** *alsztuczek* subst. m., [hapax] 1769–1777 Zab.9 75, L, zuerst geb. L; *alsztukowy* adj., zuerst geb. L; *halsztuczek* subst. m., 1848 Dzierzk.Szpic. 104, DOR, zuerst geb. SW; *halsztuchowy* adj., zuerst geb. SW; *halsztukowy* adj., zuerst geb. SW. ❖ Das Wort wird bereits von Woyna Comp, PUZ (Danzig 1690) als allgemein verbreiteter Germanismus bezeichnet, was auf eine Entlehnung spätestens um 1660–1670 hinweist und damit sehr gut in die Zeit der polnisch–schwedischen Kriege paßt, an welchen sich auch zahlreiche deutsche Söldner beteiligten. Dieses letztgenannte Milieu könnte auch die ungewöhnliche Wiedergabe des auslautenden deutschen Konsonanten *-ch* durch poln. *-k* als eine Kontamination mit nd. *halsduk* erklären. Nicht auszuschließen ist aber auch eine kleinpolnische Ersetzung von *-ch* durch *-k*. *Halsztuk* bleibt bis in die Romantik das geltende Wort, auch wenn 1825 (Erstbeleg, DOROSZEWSKI) das französische Lehnwort *krawata* (später *krawat*; Genus vielleicht nach *halsztuk*) erscheint. Beide Wörter bezeichnen verschiedene modische (s. den Beleg von 1848 oben) Gegenstände. Die Belege aus dem letzten Jahrzehnt des 19. Jhs. beziehen sich bereits auf ärmere Gesellschaftsschichten, die Bezeichnung verschwindet dann mit dem Gegenstand.

« zurück blättern vor »